

1. Úvod	13
2. Základy termodynamiky	16
2.1. Obor klasické termodynamiky	16
2.2. Základní pojmy, definice, symbolika	17
2.2.1. Systém	17
2.2.2. Stav a vlastnosti systému	18
2.2.3. Termodynamický děj a termodynamická rovnováha	19
2.2.4. Symbolika	20
2.3. Stavové proměnné a stavová rovnice	21
2.3.1. Teplota	21
2.3.2. Tlak	24
2.3.3. Objem	24
2.3.4. Složení	25
2.3.5. Stavová rovnice	26
2.3.5.1. Stavová rovnice plynů za nízkých tlaků	27
a) Plyn za stálé teploty	27
b) Plyn za stálého tlaku	29
c) Absolutní teplotní stupnice	30
d) Ideální plyn	31
e) Rozměr plynové konstanty R a její hodnota v různých jednotkách	33
2.4. I. věta termodynamická	34
2.4.1. Práce, energie, teplo	34
2.4.2. Mechanický ekvivalent tepla	38
2.4.3. Princip zachování energie	39
2.4.4. Vnitřní energie	40
2.4.5. Matematická formulace I. věty termodynamické	42
2.4.6. Děj adiabatický a děj, při němž systém nekoná práci	43
2.5. Enthalpie a tepelné kapacity	44
2.5.1. Enthalpie	44
2.5.2. Tepelné kapacity	46
2.5.3. Molární teplo za stálého objemu a molární teplo za stálého tlaku	46
2.5.4. Rozdíl molárních tepel za stálého tlaku a za stálého objemu	47
2.5.5. Závislost molárních tepel na teplotě	48
2.6. Reakční teplo	49
2.6.1. Slučovací teplo	52

2.6.2.	Spalné teplo	55
2.6.3.	Vazebné energie	58
2.6.4.	Rozpouštěcí a zředovací teplo	61
2.6.4.1.	Molární teplo směšovací a integrální molární teplo rozpouštěcí	61
2.6.4.2.	Zředovací teplo	62
2.6.5.	Závislost reakčního tepla na teplotě	64
2.6.6.	Reakční teplota	67
2.7.	Aplikace I. věty termodynamické na ideální plyn.	69
2.7.1.	Závislost vnitřní energie ideálního plynu na objemu	69
2.7.2.	Některé vztahy plynoucí z definice ideálního plynu	71
2.7.2.1.	Enthalpie ideálního plynu	71
2.7.2.2.	Rozdíl molárních tepel za stálého tlaku a za stálého objemu	71
2.7.3.	Expanse a komprese ideálního plynu	72
2.7.3.1.	Vratný isotermní děj	72
2.7.3.2.	Vratný adiabatický děj	74
2.7.3.3.	Poissonovy rovnice	75
2.8.	Přeměna tepla na práci	77
2.8.1.	Kruhový děj	77
2.8.2.	Tepelné stroje	78
2.8.3.	Carnotův model tepelného stroje	78
2.9.	Nevratné a vratné děje	82
2.10.	II. věta termodynamická	85
2.10.1.	Formulace Planckova-Kelvinova, formulace Clausiova, Carnotův teorém.	85
2.10.2.	Formulace matematická — Entropie	87
2.10.3.	Spojené formulace I. a II. věty termodynamické.	90
2.10.4.	Termodynamická teplotní stupnice	91
2.11.	Závislost entropie na stavových proměnných P , V , T a na fyzikálním stavu systému	92
2.11.1.	Závislost entropie jednoduchého systému na teplotě a objemu	92
2.11.2.	Závislost entropie jednoduchého systému na teplotě a tlaku	93
2.11.3.	Změna entropie při fázových přeměnách	94
2.11.4.	Změna entropie při nevratných dějích	95
2.12.	Energetické funkce U a H	96
2.12.1.	Energetické funkce U a H a stavové chování	96
2.12.2.	Rozdíl molárních tepel za stálého tlaku a za stálého objemu.	97
2.13.	Energetické funkce F a G	99
2.13.1.	Helmholtzova funkce F	99
2.13.2.	Gibbsova funkce G	100
2.13.3.	Závislost energetických funkcí F a G na stavových proměnných P , V , T	101
2.13.4.	Gibbsovy-Helmholtzovy rovnice	102
2.14.	Podmínky termodynamické rovnováhy	102
2.14.1.	Systém izolovaný tepelně a mechanicky	103
2.14.2.	Isotermní systém izolovaný mechanicky	103
2.14.3.	Isotermní isobarický systém	104
2.15.	Přehled významných termodynamických vztahů	105

2.15.1. Obecné vztahy	105
2.15.2. Vztahy platné pro jednoduchý systém	105
Literatura	106
3. Stav hmoty	108
3.1. Plyny	108
3.1.1. Stavové chování plynů za nízkých tlaků, stanovení hustoty a molekulové váhy plynů	108
3.1.2. Plynné směsi za nízkých tlaků	110
3.1.2.1. Daltonův zákon o parciálních tlacích	111
3.1.2.2. Amagatův zákon o parciálních objemech	112
3.1.3. Stavové chování plynů za vyšších tlaků	112
3.1.3.1. Čisté plyny	112
a) Kompresibilitní faktor	114
b) Stavové rovnice reálných plynů, viriální rozvoj	115
c) Van der Waalsova stavová rovnice	116
d) Berthelotova stavová rovnice	121
e) Beattieova Bridgmanova stavová rovnice	121
f) Benedictova stavová rovnice	123
3.1.3.2. Plynné směsi	124
a) Pravidlo o aditivitě objemů a tlaků	125
b) Pravidlo o konstantách stavových rovnic	126
3.1.4. Kritický jev	127
3.1.4.1. Zkapalnění plynů	127
3.1.4.2. Kritický stav	128
3.1.4.3. Stanovení kritických konstant	129
3.1.4.4. Kontinuita plynného a kapalného stavu	132
3.1.4.5. Van der Waalsova rovnice a kritický stav	133
3.1.4.6. Redukovaná van der Waalsova rovnice	135
3.1.4.7. Teorém korespondujících stavů	137
3.1.4.8. Generalisovaný kompresibilitní diagram	137
3.1.5. Termodynamika plynných soustav	141
3.1.5.1. Enthalpie plynů	142
3.1.5.2. Vnitřní energie plynů	144
3.1.5.3. Entropie plynů	144
3.1.5.4. Molární tepla plynů	145
3.1.5.5. Jouleův-Thomsonův efekt	146
3.1.5.6. Inversní teplota	148
3.1.5.7. Fugacita plynů	149
a) Výpočet fugacity ze známého stavového chování plynu	150
b) Generalisovaný fugacitní diagram	151
3.1.6. Transportní jevy v plynných soustavách	152
3.1.6.1. Viskozita plynů	152
a) Poiseuillova rovnice	154
b) Závislost viskozity plynů na teplotě a tlaku	155
3.1.6.2. Vedení tepla v plynech	156
3.1.6.3. Difuze v plynných soustavách	157
3.2. Kapaliny	159

3.2.1.	Stavové chování kapalin	159
3.2.1.1.	Hustota, specifický objem, specifická váha kapalin	159
3.2.1.3.	Stavové rovnice kapalin	161
	a) Rovnice Tumlirzova	161
	b) Rovnice van Laarova	162
	c) Teorém korespondujících stavů u kapalin, generalisovaný ex- pansní diagram	162
3.2.2.	Termodynamika kapalných systémů	164
3.2.2.1.	Kohesní (vnitřní) tlak kapalin	165
3.2.2.2.	Povrchové napětí a povrchová energie kapalin	166
3.2.2.3.	Úhel smáčení	169
3.2.2.4.	Měření povrchového napětí kapalin	172
	a) Metoda kapilární elevace (deprese)	172
	b) Metoda vážení kapek	173
3.2.2.5.	Závislost povrchového napětí na teplotě	175
3.2.3.	Transportní jevy v kapalných systémech	176
3.2.3.1.	Viskóznost a fluidita kapalin	176
3.2.3.2.	Měření viskóznosti kapalin	177
	a) Kapilární viskosimetr	177
	b) Metoda padající kuličky	178
	c) Höpplerův viskosimetr	179
3.2.3.3.	Závislost viskóznosti kapalin na teplotě	180
3.3.	Tuhé látky	181
3.3.1.	Krystalografie	181
3.3.1.1.	Základní pojmy, definice a zákony	181
3.3.1.2.	Krystalografické soustavy	184
3.3.1.3.	Krystalová mřížka	184
3.3.2.	Roentgenovy paprsky a struktura krystalů	187
3.3.2.1.	Laueova metoda	187
3.3.2.2.	Braggova metoda	188
3.3.2.3.	Krystalová mřížka chloridu sodného	190
3.3.2.4.	Metoda Debyeova, Scherrerova a Hullova	193
3.3.2.5.	Metoda otáčivého krystalu	194
3.4.	Isomorfie a polymorfie	195
3.5.	Stavové chování a termodynamika tuhých látek	196
3.5.1.	Závislost hustoty tuhých látek na teplotě a na tlaku	196
3.5.2.	Tepelná kapacita tuhých látek	198
	Literatura	201
4.	Fázové rovnováhy	202
4.1.	Soustava o jedné složce	202
4.1.1.	Intenzivní kritérium rovnováhy	202
4.1.2.	Jednoduchý fázový diagram soustavy o jedné složce	204
4.1.3.	Experimentální stanovení tlaku nasycených par	206
4.1.4.	Vztah mezi teplotou a rovnovážným tlakem v soustavě o jedné složce a dvou fázích	207

4.1.4.1.	Závislost tlaku nasycených par kapalin na teplotě — Clausiusova-Clapeyronova rovnice	208
	a) Ramsayovo-Youngovo pravidlo	210
	b) Craftsovo pravidlo	211
4.1.4.2.	Antoineova a Calingaertova-Davisova rovnice	212
4.1.4.3.	Gamsonova-Watsonova rovnice	215
4.1.4.4.	Grafické metody vyjádření závislosti tlaku nasycených par na teplotě — Coxův-Othmerův diagram	216
4.1.4.5.	Výparné teplo kapalin	217
	a) Výpočet výparného tepla kapalin ze vztahů vyjadřujících závislost tlaků nasycených par na teplotě	218
	b) Přibližný výpočet výparného tepla kapalin	219
	c) Závislost výparného tepla kapalin na teplotě	220
4.1.4.6.	Závislost tlaku nasycených par tuhých látek na teplotě	220
4.1.4.7.	Clapeyronova rovnice v soustavě o dvou kondenzovaných fázích	220
4.1.5.	Soustavy o jedné složce, která krystaluje v několika tuhých modifikacích	222
4.1.5.1.	Fázový diagram síry	222
4.1.5.2.	Enantiotropie a monotropie	223
4.1.5.3.	Fázový diagram vody za vysokých tlaků	225
4.2.	Termodynamika soustav o několika složkách, které spolu chemicky nereagují	225
4.2.1.	Parciální molární veličiny	225
4.2.1.1.	Parciální molární objem	225
4.2.1.2.	Gibbsova-Duhemova rovnice v soustavě o dvou složkách	228
4.2.1.3.	Vyhodnocení parciálních molárních veličin z experimentálních dat	229
	a) Metoda tečen	229
	b) Metoda úseků	231
4.2.1.4.	Parciální molární enthalpie a diferenciální molární teplo rozpouštěcí	235
	a) Vyhodnocení diferenciálních molárních tepel rozpouštěcích z experimentálních dat	236
	b) Enthalpická bilance v roztocích	238
4.2.1.5.	Parciální molární veličiny v obecné soustavě o k složkách	240
4.2.2.	Intenzivní kritérium rovnováhy v soustavě o několika fázích a několika složkách	241
4.2.2.1.	Závislost volné enthalpie otevřené soustavy na stavových proměnných	241
4.2.2.2.	Chemický potenciál	242
4.2.2.3.	Rovnováha v soustavě o několika složkách a několika fázích	244
4.2.2.4.	Gibbsův fázový zákon	246
4.3.	Fázové rovnováhy v soustavě o dvou složkách	248
4.3.1.	Jednoduché fázové diagramy v soustavě o dvou složkách a dvou fázích	249
4.3.1.1.	Isoternní diagram	249
4.3.1.2.	Isobarický diagram	249
4.3.1.3.	Pákové pravidlo	250
4.3.1.4.	Diagram rovnovážných složení fází	252
4.3.2.	Rovnováha mezi plynou a kapalnou fází v soustavě o dvou složkách	252
4.3.2.1.	Othmerova metoda	252
4.3.2.2.	Gillespieova metoda	253

4.3.3.	Termodynamika rovnováhy mezi kapalnou a plynou fází dvousložkových soustav v pojetí G. N. Lewise	254
4.3.3.1.	Fugacita v soustavě o několika složkách a její závislost na stavových proměnných	254
4.3.3.2.	Definice ideálního roztoku	258
4.3.3.3.	Důsledky plynoucí z definice ideálního roztoku	258
4.3.4.	Rovnováha mezi kapalnou a plynou fází v ideální soustavě o dvou složkách	260
4.3.4.1.	Soustava za stálé teploty	261
4.3.4.2.	Soustava za stálého tlaku	263
4.3.5.	Destilace a rektifikace	266
4.3.6.	Rozpustnost plynů v kapalinách	268
4.3.6.1.	Experimentální stanovení rozpustnosti plynů v kapalinách	268
4.3.6.2.	Henryho zákon	269
4.3.6.3.	Rozpustnost plynných směsí	270
4.3.6.4.	Závislost rozpustnosti plynů na teplotě	271
4.3.7.	Zředěné roztoky	272
4.3.7.1.	Snížení tlaku nasycených par nad roztokem	273
4.3.7.2.	Zvýšení bodu varu	275
4.3.7.3.	Stanovení molekulární váhy látek ebullioskopickou metodou	278
4.3.7.4.	Snížení bodu tání	279
4.3.7.5.	Stanovení molekulární váhy látek krysokopickou metodou	280
4.3.7.6.	Osmotický tlak	282
4.3.7.7.	Stanovení molekulární váhy látek osmometrickou metodou	285
4.3.8.	Rovnováha mezi plynou a kapalnou fází v reálných soustavách o dvou složkách	286
4.3.8.1.	Aktivita a aktivitní koeficient	289
4.3.8.2.	Závislost aktivity a aktivitního koeficientu na stavových proměnných	290
4.3.8.3.	Směšovací a dodatková volná enthalpie	293
	a) Margulesova rovnice	294
	b) van Laarova rovnice	295
4.3.9.	Rovnováha mezi plynou a kapalnými fázemi v soustavách s omezenou mísitelností složek	298
4.3.9.1.	Fázové diagramy soustav o dvou omezeně mísitelných složkách	298
4.3.9.2.	Složky prakticky nemísitelné v kapalně fází — přehánění vodní parou	301
4.3.9.3.	Kvantitativní vyjádření vzájemné závislosti rovnovážných proměnných v soustavě o dvou omezeně mísitelných složkách	303
4.3.10.	Fázové rovnováhy v kondensovaných soustavách	304
4.3.10.1.	Rovnováha mezi dvěma kapalnými fázemi ze nepřítomnosti fáze plynné	305
4.3.10.2.	Rovnováha mezi kapalnými a tuhými fázemi	307
	a) Experimentální stanovení rovnováhy mezi kapalnými a tuhými fázemi v soustavách o dvou složkách	308
	b) Klasifikace kondensovaných soustav o dvou složkách	309
4.4.	Fázové rovnováhy v soustavě o třech složkách	319
4.4.1.	Grafické znázornění složení soustav o třech složkách	320
4.4.2.	Rovnováha mezi kapalnou a plynou fází v soustavě o třech složkách	321

4.4.3.	Rovnováha mezi kapalnými fázemi v soustavě o třech omezeně mísitelných složkách	323
4.4.3.1.	Fázové diagramy soustav o třech omezeně mísitelných složkách	323
4.4.3.2.	Experimentální určení rovnováhy kapalina–kapalina	325
4.4.3.3.	Vzájemná závislost rovnovážných složení kapalných fází v soustavě o třech složkách	325
4.4.4.	Tuhá látka rozpustná ve dvou nemísitelných kapalinách	326
4.4.5.	Rovnováha kapalných a tuhých fází v soustavě o třech složkách	328
Literatura		329
5.	Chemické rovnováhy	331
5.1.	Rovnováha v soustavě, jejíž složky spolu reagují	331
5.1.1.	Rovnovážná konstanta	331
5.1.2.	Soustava mimo rovnováhu-reakční isoterma	333
5.1.3.	Standardní změna volné entalpie ΔG^0	335
5.2.	Výpočet rovnovážné konstanty ze složení soustavy v rovnováze	336
5.2.1.	Volba standardních stavů	336
5.2.2.	Reakce mezi plynnými složkami	337
5.2.3.	Oprava na neidealitu plynné fáze	339
5.2.4.	Heterogenní reakce	341
5.2.5.	Reakce v kapalných roztocích	342
5.3.	Výpočet rovnovážného složení	343
5.3.1.	Hmotová bilance	343
5.3.2.	Simultánní rovnováhy	350
5.4.	Vliv počátečního složení a tlaku na stupeň přeměny reakce	353
5.4.1.	Vliv počátečního složení	353
5.4.2.	Vliv inertních látek	355
5.4.3.	Vliv tlaku	355
5.5.	Závislost rovnovážné konstanty na teplotě	358
5.5.1.	Teplotní koeficient rovnovážné konstanty	358
5.5.2.	Rovnovážná konstanta jako funkce teploty	359
a)	Teplotní závislost K_a při konstantním reakčním teplu	359
b)	Výpočet reakčního tepla	361
c)	Rozvoj teplotní závislosti K_a	363
d)	Výpočet rovnovážné teploty	367
5.5.3.	Vliv teploty na stupeň přeměny reakce	369
5.6.	Třetí věta termodynamická	372
5.6.1.	Nernstův tepelný teorém	372
5.6.2.	Experimentální ověření třetí věty	375
5.6.3.	Nedosažitelnost absolutní nuly a uskutečňování velmi nízkých teplot	376
5.6.4.	Výpočet absolutní entropie	379
5.6.5.	Standardní entropie	382
5.7.	Úplný výpočet rovnovážné konstanty z termických dat	385
5.7.1.	Příklad výpočtu	385

5.7.2. Tabele volných enthalpií	392
Literatura	393
6. Základy nevratné termodynamiky	395
6.1. Základní pojmy a definice	395
6.2. Postulát o tocích	398
6.3. Produkce entropie	399
6.4. Fenomenologické rovnice, Onsagerův postulát	401
6.5. Aplikace nevratné termodynamiky	403
6.5.1. Termoelektrický jev	403
6.5.2. Difuze v plynných soustavách	408
Literatura	410
Dodatek 1	411
D.1. Funkce o několika proměnných	411
D.2. Některé obecné vztahy mezi částečnými derivacemi	412
D.3. Vlastnosti celkového diferenciálu	414
D.3.1. Dvě nezávisle proměnné	414
D.3.2. Několik nezávisle proměnných	416
Dodatek 2	418
Základní standardy a jednotky délky, hmoty a času v soustavě MKS	418
Dodatek 3	419
Mezinárodní teplotní stupnice	419
Dodatek 4	421
Hodnoty fyzikálně chemických konstant	421
Závěrečné poznámky	424
Rejstřík	425